

DESPRE MIȘCAREA DEMOCRATICĂ DIN ROMÂNIA LA SFÎRȘITUL ANULUI 1918

de ION AGRIGOROAIEI

La sfîrșitul primului război mondial, societatea românească a cunoscut puternice frământări social-economice și politice evenimente de mare importanță, cu consecințe deosebite asupra evoluției ei ulterioare.

Economia trecea prin momente dificile: o scădere substanțială a producției industriale și agrare, un dezastru financiar ca urmare a pagubelor cauzate de război în general și, în special, a jafului organizat de ocupanții germani în teritoriul respectiv. Haosul monetar și inflația erau întreținute și de orientarea unor capitaliști către operații speculative, fără precedent în istoria țării. În industrie, numeroase întreprinderi nu funcționau de loc sau funcționau cu o mică parte din capacitatea de producție. Producția agricolă a scăzut considerabil ca urmare a micșorării suprafețelor însămânțate în perioada războiului, a insuficienței brațelor de muncă rămase în gospodăriile țărănești, a lipsei inventarului agricol etc. Producția medie la hectar la principalele culturi a scăzut în anii războiului cu 20-40%. România a încetat să mai fie o țară exportatoare de produse agricole, fiind nevoită, în 1919, să importe grâu și alte produse alimentare pentru a face față gravei crize alimentare¹. Căile de transport și, în special, cele feroviare se aflau într-o stare deplorabilă. Din cele 910 locomotive și 23.576 vagoane de marfă ale României antebelice, au rămas în stare de funcțiune doar 265 locomotive și 3.511 vagoane de marfă². Cheltuielile statului depășeau cu mult veniturile, bugetele încheindu-se cu deficite însemnate. În 1918-1919, cheltuielile au fost de patru ori mai mare decât veniturile³. Inflația lua proporții îngrijorătoare. Circulația monetară întâmpina greutăți și favoriza operațiile speculative ca urmare a existenței, la sfîrșitul războiului, a leului emis de Banca Națională a României, a „leului” emis la cererea ocupanților, a coroanei austro-ungare, a celor două feluri de ruble.

1 *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 1007. În 1919, valoarea importului era de 3.762.300.000 lei, în timp ce exportul avea o valoare de numai 104.385.000 lei. Situația agriculturii a influențat considerabil acest fapt.

2 N. N. Constantinescu ș.a., *Situația clasei muncitoare din România 1914—1944*, Ed. Politică, București, 1966, p. 91.

3 Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Ed. Acad., București, 1967, p. 261.

Se înțelege că toate aceste greutăți au fost suportate în mod inegal de clasele și categoriile sociale din țara noastră. Situația materială a maselor largi populare, muncitorime, țărâtime, burghezie mică, a celei mai mari părți a intelectualității, funcționării și meseriașilor s-a înrăutățit considerabil în condițiile României istovite de război. Șomajul, fiscalitatea excesivă asupra păturilor mici și mijlocii, scăderea salariilor reale, scumpețea, inegală repartitie a pământului, lipsa inventarului agricol, ravagiile săvârșite de boli și, în special, de tifosul exantematic, la care s-au adăugat măsurile antipopulare inițiate de cercurile guvernante, au generat marele val de nemulțumiri ce a cuprins țara la sfârșitul primului război mondial. Consecințele războiului au acționat într-un anumit stadiu de dezvoltare a societății românești, în condițiile nedesăvârșirii revoluției burghezo-democratice.

Pierderea celor aproape un milion de vieți în timpul războiului, constituind o pierdere ce nu poate fi în nici un fel măsurată, a avut și grave urmări economice. Cei care și-au vărsat sîngele pe front au fost, în majoritatea lor zdrobitoare, oameni ai muncii.

În afară de consecințele războiului, existente și la alte state, România a cunoscut, așa cum observau și autori ai vremii⁴, trei prefaceri care nu s-au produs, simultan, la nici un alt popor. Este vorba, în primul rînd de desăvîrșirea statului român și, apoi, de reforma agrară și electorală. Fiecare prefacere în parte își are importanța și semnificația sa bine precizată în istoriografia noastră din ultimii ani. Desăvîrșirea statului național român, rezultatul unui înlungat proces istoric, reprezintă un moment de cotitură al luptei poporului român spre eliberare socială și națională, o piatră de hotar în istoria patriei noastre. Unirea Transilvaniei cu România a creat posibilități deosebite în vederea dezvoltării mai rapide a forțelor de producție, a economiei în general. Desăvîrșirea unității de stat a avut și consecințe social-politice importante. Au sporit forțele progresiste democratice, a crescut considerabil numărul muncitorilor, apropiindu-se de o jumătate de milion. În timpul și la sfârșitul războiului au avut loc importante modificări de forțe social-politice, modificări accelerate de acordarea votului universal în noiembrie 1918 și de decretul-lege de expropriere din decembrie 1918, care reprezenta, după modificarea Constituției din 1917, o nouă etapă în realizarea reformei agrare. A fost impulsionată dezvoltarea relațiilor capitaliste, a slăbit puterea economică și politică a moșierimii.

Acești factori, la care se pot adăuga și alții, au provocat mutații în viața politică a țării. Partidele burgheze au cunoscut o puternică efervescență; s-a schimbat configurația partidelor politice, s-au făcut încercări de adaptare a programelor la noile condiții, au apărut noi partide, în timp ce unele dintre vechile partide erau în proces de destrămare.

Mișcarea democratică și socialistă a cunoscut o puternică întărire în cursul anului 1918, în condițiile realizării dezideratului național și ale

4 N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 448 și urm.; D. Drăghilescu, *Evoluția ideilor liberale*, București, 1921, p. 3; V. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, în *Doctrinile partidelor politice*, București, s.a., p. 79.

avintului revoluționar, care a prefăcut crearea Partidului Comunist Român.

În toamna anului 1918, când înfrângerea Puterilor Centrale era evidentă, revolta maselor împotriva coteropitorilor a luat forme fățișe. La 11 noiembrie 1918, când s-a aflat de semnarea armistițiului care consfințea înfrângerea Puterilor Centrale, s-a desfășurat în București o mare demonstrație a populației contra ocupanților. Au avut loc ciocniri între populație și trupele de ocupație⁵.

În mișcarea muncitorească s-a intensificat lupta dintre diferite curente. Pentru a se marca și mai clar detașarea de reformismul Internaționalei a II-a, în noiembrie 1918, Partidul social-democrat și-a schimbat denumirea în Partidul socialist. Imediat după terminarea războiului, organizațiile socialiste și sindicale și-au reluat activitatea legală pe teritoriul întregii țări. Alături de „Social-democrația”, care apărea de câteva luni la Iași, de „Adevărul” din Transilvania, la 14 noiembrie 1918 și-a început apariția organul de presă central al mișcării muncitorești din România, „Socialismul” (primul număr purta denumirea de „Trăiască socialismul”). La începutul lunii decembrie a reapărut „Foaia tinărului”, ziar lunar al tineretului socialist⁶.

La sfârșitul lunii noiembrie și începutul lunii decembrie, au avut loc numeroase acțiuni greviste și manifestații care au culminat cu manifestația și masacrul din Piața Teatrului, din 13 decembrie 1918, care a declanșat un val de proteste în toată țara.

Proiectul de program al Partidului socialist, *Declarația de principii*, publicat în ziarul „Socialismul” din 9 (22) decembrie 1918, era programul cel mai radical formulat până atunci în istoria mișcării muncitorești din țara noastră⁷. Importanța deosebită a acestui document programatic rezultă din prevederea conform căreia Partidul socialist luptă „pentru cucerirea prin orice mijloc a puterii politice din mâinile burgheziei române și întronarea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist”⁸.

Frământările prin care trecea România, avântul revoluționar al maselor au sădit în inimile oamenilor care au cunoscut greutățile și suferințele războiului, convingerea că țara va cunoaște prefaceri însemnate⁹. Intelectuali progresiști, oameni de diferite convingeri politice și filosofice, militau pentru realizarea importantelor reforme cerute de masele populare. Urmărind acest scop, străini de manevre politicianiste, ei au intrat în partide burgheze existente sau au girat cu prestigiul lor înființarea unor partide noi. Așa cum foarte bine s-a subliniat, evoluția ulterioară a acestor partide „nu poate pune sub semnul îndoielii buna

5 C. Cușnir Mihailovici, Fl. Dragne, Gh. Unc, *Mișcarea muncitorească din România 1916—1921. Crearea P.C.R.*, Ed. Politică, București, 1971, p. 94—95.

6 *Ibidem*, p. 155.

7 C. Mocanu, Gh. Unc, *Procesul de clarificare ideologică și politică în mișcarea muncitorească din România (1918—1921)*, în *Analele de istorie*, nr. 1, 1971, p. 15 și urm.

8 *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, Ed. Politică, București, 1966, p. 127.

9 Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, Ed. Politică, București, 1969, p. 34.

credință a acestor oameni, atunci sincer animați de grija pentru destinul poporului căruia i se devotasera¹⁰.

După cum se știe, la sfârșitul anului 1916, în urma ocupării unei mari părți din teritoriul țării de către germani, o parte a populației, cea mai mare parte a cercurilor conducătoare și armata s-au retras în Moldova. Orașul Iași a devenit, în aceste condiții grele, timp de aproximativ doi ani (1916-1918), capitala țării.

În condițiile grele ale înfringerilor de pe front, sub presiunea maselor populare și răspunzând unor necesități obiective ale societății românești, cercurile conducătoare au reluat în discuție problema reformelor anunțate încă înainte de război. În general, problema reformelor a preocupat toate partidele politice, modificarea Constituției în Parlamentul de la Iași a dat naștere la discuții aprinse și chiar la unele regroupări în cadrul forțelor politice.

La sfârșitul lunii aprilie 1917 s-a creat la Iași gruparea politică care s-a intitulat Partidul muncii. În cadrul dezbaterilor din parlament privind înscrierea în Constituție a reformelor agrară și electorală, un grup de deputați liberali (G. Diamandi, Gr. Iunian, dr. N. Lupu, Mihail Macavei, Mihai Carp, Gr. Trancu-Iași ș. a.) au constituit o organizație politică aparte¹¹. Partidul muncii, care a cunoscut o serie de frământări pe parcurs și care s-a manifestat mai mult ca o grupare sau ca o tendință în viața politică și mai puțin ca un partid în sensul deplin al cuvântului, a avut o anumită semnificație în epocă. Programul său cuprindea revendicări cu un larg caracter burghezo-democratic; el a depus o activitate deosebită în parlament, exercitând o puternică opoziție față de majoritatea guvernamentală, cerând lărgirea reformelor agrară și electorală¹². După o activitate deosebit de intensă a Partidului muncii în perioada aprilie-iunie 1917, a urmat, din motive asupra cărora nu ne oprim aici, o oarecare întrerupere a ei și o nouă intensificare, odată cu apariția la Iași, la 1 martie 1918, a organului său de presă, ziarul „Tribuna”.

Partidul muncii s-a pronunțat, și în timpul guvernului Marghiloman, pentru reforme democratice, împotriva măsurilor acestuia privind țărănimea și împotriva tendințelor de a limita votul universal, înscris în Constituție, în 1917¹³.

Către sfârșitul anului 1918, în condițiile îndeplinirii dezideratului național, reprezentanții Partidului muncii au subliniat rolul maselor populare în realizarea mărețului act¹⁴ și au arătat, o dată în plus, necesitatea transformării vechii României într-o Românie nouă. „clădită pe mai multă dreptate socială, pe mai multă grijă a binelui general, pe mai multă iubire și solidaritate națională”¹⁵. Cu toate bunele intenții care nu pot fi

10 *Ibidem*, p. 35.

11 Arhivele statului București, fond Parlament, dosar 1810/1916—1917, f. 41.

12 Vezi, pe larg, Eufrosina Popescu, *Crearea Partidului muncii și activitatea sa în parlamentul din Iași (mai—iunie 1917)*, în *Studii*, nr. 5, 1972, p. 1017 și urm.

13 Vezi și Ion Agrigoroaiei, *Programul și orientarea Partidului muncii din 1917—1918*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, „Istorie”*, fasc. 2, 1973, *passim*.

14 *Cine-a făcut Unirea ?*, în „Tribuna”, 4 decembrie 1918.

15 *Unirea*, în „Tribuna”, 30 noiembrie 1918.

contestate, sînt evidente aici unele limite ale democratismului promovat de acest partid, democratism utopic în unele privințe și care se lovea de limitele sale burgheze.

În toamna anului 1918, Partidul muncii cerea constituirea unui guvern național, în afara partidelor politice. La 1 noiembrie 1918, un reprezentant al acestui partid a înaintat regelui un *Memoriu* în care se sublinia, că în fața iminentului act național, România să pășească imediat pe calea democratizării : „Dar casa noastră mare, care „lărgindu-și încăperile, este menită să adăpostească toată suflarea românească, trebuie să fie mai frumoasă și mai atrăgătoare decît coliba de suferință pe care cei ce revin la matcă după secole de sclavie, o părăsesc“¹⁶. Cu alt prilej, se arăta că la viitoarea conferință a păcii, România nu va inspira încredere, dacă reformele anunțate nu se vor fi realizat¹⁷.

Partidul muncii a fost preocupat de soarta celor mulți. Reprezentanții lui au dezvăluit situația grea, din timpul războiului, a muncitorilor, țăranilor, a funcționarilor, a cadrelor didactice etc. În vara și toamna anului 1918, în „Tribuna“ au apărut articole privind situația muncitorilor ceferiști, conflictele de muncă, asigurările sociale etc. M. Carp, de exemplu, se ridica împotriva destituirii unor lucrători ceferiști din Iași, Pașcani și alte localități ca „instigatori“ ai grevei de la C.F.R., arătînd că trebuie analizate cauzele mai adînci ale acestor acțiuni¹⁸. Alte articole tratau problema foametei, cerîndu-se măsuri imediate împotriva speculanților¹⁹, se ocupau cu starea sanitară precară a populației²⁰, cu situația grea a funcționarilor²¹, a cadrelor didactice²², se ridicau împotriva analfabetismului²³ etc.

Prezentînd aspecte ale situației populare, pronunțîndu-se pentru „triumful democrației în această țară“, pentru o acțiune organizată, comună a tuturor celor ce muncesc în frunte cu intelectualii legați de popor, reprezentanții Partidului și-au exprimat dezacordul cu lupta revoluționară. Democrația largă, pe care o doreau cei mai mulți dintre ei, fiind în esență burgheză, nu trebuia să depășească limitele orînduirii existente.

Chiar dacă s-a mai vorbit și în 1919 de organizații ale Partidului muncii la Iași și Galați, credem că, în urma orientării grupării de la Galați conduse de Gr. Trancu-Iași spre Liga poporului, Partidul muncii s-a

16 „Tribuna“, 4 noiembrie 1918.

17 Cu aproximativ două săptămîni înainte, M. Carp (exagerînd, credem, în mod intenționat, situația din România) cerea primului ministru să realizeze reformele pentru că România nu se poate prezenta la Congresul păcii ca țara cea mai reacționară din lume („Tribuna“, 19 octombrie 1918).

18 M. Carp, *Instigatorii*, „Tribuna“, 1 septembrie 1918; idem, *În chestia lucrătorilor de la C.F.R.*, „Tribuna“, 12 august 1918.

19 N. Protopopescu, *Infometatorii*, „Tribuna“, 4 octombrie 1918: *Contra speculei*, „Tribuna“, 2 iulie 1918.

20 Idem, *Primejdia tuberculozei*, „Tribuna“, 19 august 1918: V. Gr. Beldie, *Sifilisul și pelagra fac ravagii*, „Tribuna“, 17 august 1918.

21 *Traul funcționarilor*, „Tribuna“, 24 iunie 1918; *Situațiunea funcționarilor statului*, „Tribuna“, 18 iulie 1918.

22 M. Carp, *Situația materială a corpului didactic*, „Tribuna“, 15 septembrie 1918.

23 *Împotriva analfabetismului*, „Tribuna“, 7 iulie 1918.

dezorganizat, în decembrie 1918. Alți membrii ai Partidului muncii (N. Lupu, Gr. Iunian) vor intra în Partidul țărănesc; ei se vor situa în aripa de stînga a acestui partid, pronunțîndu-se pentru reforme democratice și situîndu-se, mai tîrziu pe o poziție antifascistă. Dintre membrii Partidului muncii, Mihail Macavei va depăși poziția democratismului burghez, va evolua în direcția mișcării socialiste și va deveni membru al P.C.R., de la crearea sa.

La sfîrșitul anului 1918, s-a înființat la Iași o nouă grupare politică cu orientare democratică, intitulată mai întîi *Partidul muncitor* și mai apoi *Partidul țărănesc și muncitor*, în frunte cu intelectuali de prestigiu, cunoscuți și pentru dragostea lor de popor: Paul Bujor, C. I. Parhon, Ion Borcea, N. Costăchescu ș.a. Încă din vara anului 1918, Paul Bujor publica în „Tribuna” mai multe articole în care se pronunța pentru adînci reforme economice și politice, pentru lărgirea dreptului de vot, improprietărea țărănimii, pentru egalitatea deplină a cetățenilor indiferent de naționalitate²⁴. În decembrie 1918 apar, în același ziar, articole semnate de fruntași ai noii grupări politice, în care sînt expuse puncte programatice, se fac referiri la orientarea organizației etc. „O sumă de oameni — scria prof. univ. N. Costăchescu — am pornit să grupăm tot ce vom găsi în țară, curat, dornic de bine, pentru a începe în comun acțiunea de educare cetățenească a maselor muncitoare de la orașe și sate [...]. Nu o grupare universitară, ci un partid al muncitorilor intelectuali și manuali din România, — care-și extinde acțiunea în tot cuprinsul vechi și nou al țării”²⁵. Se vorbea despre necesitatea intrării în viața constituțională²⁶, a luptei împotriva oligarhiei liberale, pentru un guvern rezultat al alegerilor, pentru „schimbarea radicală a orînduiei interne”²⁷ și „o regenerare sănătoasă”, ce trebuie să aibă la bază „o concepție socială” și nu „concepția individualistă” asupra transformării societății²⁸.

Ca și Partidul muncii, plecîndu-se de la rolul factorului moral și cultural în transformarea societății, se acorda o mare atenție intelectualității în această operă. Noi, intelectualii, vom merge în fabrici și ateliere, vom strînge mîna bătătorită a plugarului — scria N. Costăchescu, în articolul citat. Iar *Manifestul* noului partid arăta: „Părtași hotărîți și neclintîți ai ridicării la viața politică a țărănimii și muncitorimii, ne grupăm aparte, pentru ca într-un tot cu aceste categorii, care-s singurul cheazășia viitorului nostru, să alcătuim partidul muncitor, elementul și factorul de viață politică și socială, profundă și reală [...]. Să ne îndrumăm laolaltă, țărani, cu luminatorii lor, preoții și învățătorii, muncitorii și intelectualii care le îmbrățișăm cauza, pentru a da o puternică consolidare

24 Paul Bujor, *Discuțiuni. În chestia reformelor*, „Tribuna”, 16 iuni 1918; idem, *Discuțiuni. Chestia evrelască și reforma administrativă în legătură cu reforma agrară și politică*, „Tribuna”, 21 iunie 1918.

25 N. Costăchescu, *Vorbe și lapte*, „Tribuna”, 21 decembrie 1918.

26 *Ibidem*.

27 Ion Borcea, *Noua orînduială*, „Tribuna”, 13 decembrie 1918.

28 Paul Bujor, *Starea de drept și starea de fapt din țara noastră*, „Tribuna”, 19 decembrie 1918; idem, *Constituția și aplicarea ei*, „Tribuna”, 24 decembrie 1918.

și o sănătoasă îndrumare țărilor române”²⁹. Emanciparea și înălțarea poporului trebuie să fie opera lui însuși și a aceluia care își identifică cu el nevoile și năzuințele³⁰. Manifestul sublinia necesitatea realizării depline a reformelor, cerute și până atunci, „la care am avea de adăugat, cu deosebire, socializarea mijloacelor de producție, inclusiv pământul (este evidentă o anumită influență socialistă — I. A.) și autonomia regională și comunală cu un caracter mai afirmat”³¹. Se preconiza organizarea de grupări ale acestui partid, „grupări de sine stătătoare, cu totul și afără de partidele istorice”³². Trebuia să fie înlăturat „sistemul nenorocit” al promisiunilor demagogice³³ și demascat „neajunsul unei vieții politice interne din cele mai false, mai strimțorate și mai meschine, unde sub masca unui constituționalism și democratism de fațadă, s-a practicat totdeauna cel mai pronunțat arbitrar și oligarhism”, izvorit din vechiul sistem electoral³⁴.

Noua grupare politică ieșeană era sincer interesată în ridicarea materială a maselor populare. Unele cercuri locale au privit cu simpatie crearea ei : „Un grup de profesori universitari din Iașul promotor al tuturor marilor mișcări de progres, scrie ziarul «Opinia», au format nu de mult (trecuse, de fapt, mai mult de un an — I. A.) un partid muncitoresc-țăranist — de nuanță socialistă — condus de valori necontestate ca actualul președinte al Senatului (Paul Bujor a fost ales președinte al primului Senat al României întregite — I. A.) și „îndeseobi pentru noi dascălii de însuși ministrul instrucției publice, d. Borcea (pentru o scurtă perioadă titular la acest departament în guvernul Vaida-Voievod din 1919-1920 — I.A.)”³⁵. Fără a fi un partid socialist propriu-zis, această grupare era — dacă ne

29 *Manifest. Considerațiuni preliminare pentru organizarea partidului muncitor*, p. 11-12 (broșură cu mențiunea „trecut prin cenzură”; vezi biblioteca Arhivelor statului Iași, nr. inv. 9998). Pe prima pagină este aplicată o ștampilă cu cuvintele „Partidul țăranesc și muncitor”, denumire purtată imediat după unirea acestor grupări, la 3 februarie 1919, cu Partidul țăranesc, înființat la București (Vezi Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918-1921*), Ed. Politică, București, 1971, p. 156.

30 *Ibidem*, p. 13.

31 *Ibidem*, p. 11.

32 *Ibidem*, p. 12.

33 *Ibidem*, p. 13.

34 *Ibidem*, p. 5-6. Lista membrilor noii organizații cuprindea intelectuali cu vederi democratice, unii dintre ei legați de mișcarea socialistă (Paul Bujor, C. I. Parhon, O. Băncilă) și muncitori, unii chiar făcând parte din mișcarea socialistă (A. Naghel, de exemplu). Reproducem aici această listă, semnificativă pentru orientarea democratică a persoanelor care o alcătuiesc (în ordinea din broșură): Paul Bujor — prof. univ., Ion Borcea — prof. univ., dr. N. C. Balan, Octav Băncilă — pictor, Gh. Bărgoveanu, Ion Botez — absolvent al Facultății de științe, Constantin Brudariu — avocat, Adrian Brudariu — institutor, N. Costăchescu — prof. univ., Vasile Florian, I. Mihăilescu — lucrător mecanic, I. O. Moiescu — lucrător mecanic, A. Naghel — lucrător mecanic, dr. C. I. Parhon — prof. univ., Constantin Petrescu — licențiat în științe, Const. Popovici — prof. univ., dr. V. Răscanu, M. Ștefănescu — lucrător mecanic, dr. I. Tănăsescu — prof. univ., Gh. Taică — lucrător mecanic, dr. I. Teodorescu, dr. Țugulea, ing. M. Volanschi, dr. P. Zosin (*Ibidem*, p. 13).

35 „Opinia”, 22 februarie 1920.

gîndim în special la Paul Bujor și C. I. Parhon — puternic influențat de ideile general-democratice ale mișcării socialiste și privea cu multă simpatie și înțelegere mișcarea muncitorească. Și după fuziunea cu Partidul țărănesc, împreună cu alți intelectuali și oameni politici, gruparea de la Iași se va situa în aripa de stînga a acestui partid și apoi a Partidului național-țărănesc.

Așa cum foarte bine s-a arătat, prin intrarea în Partidul țărănesc a inițiatorilor partidului muncitor și a altor intelectuali democrați adepți ai unui program de largi reforme democratice, Partidul țărănesc și-a cîștigat, pentru o anumită perioadă, o influență relativ mare asupra păturilor țărănești și ale micii burghezii orășenești ³⁶.

De la tribuna Senatului, Paul Bujor a desfășurat o activitate permanentă și hotărîită pentru o reformă agrară care să împroprietărească pe toți țărani fără pămînt sau cu pămînt puțin și pentru completarea acestei reforme printr-o serie de măsuri eficiente în favoarea țărănimii ³⁷. Ca ministru al instrucțiunii, I. Borcea a insistat în mod deosebit pentru alocarea unor sume mai mari dezvoltării învățămîntului ³⁸. Dr. C. I. Parhon a demască substratul diversionist al acțiunii șoviniste „*menită să devieze atențiunea de la interesele mari ale populației*”, caracterul ultrareacționar al organizațiilor extremiste, imediat după înființarea lor : „O astfel de acțiune șovinistă e aceea întreprinsă de Garda conștiinței naționale și de organul său de publicitate „Conștiința“ [...]. Pentru mine această acțiune n-are nimic comun cu conștiința națională sau măcar cu conștiința în general” ³⁹. Și acestea sînt numai cîteva exemple care se referă la poziția democratică a membrilor fostului partid muncitor și după unificarea cu Partidul țărănesc.

Crearea și activitatea Partidului muncii în 1917—1918 (noi ne-am referit numai la activitatea sa din ultimele luni ale anului 1918) și a partidului muncitor, de la sfîrșitul anului 1918 și începutul anului 1919, au o anumită semnificație. Aceste grupări politice au apărut ca urmare a tendințelor de înnoire tot mai puternice în viața noastră politică, în timpul și la sfîrșitul primului război mondial. Programul lor conținea reforme cu larg caracter burghez-democratic. Sensul democratic al orientării lor era evident, chiar dacă opera de asanare social-politică preconizată de ele se lovea de limitele menținerii, în esență, a orînduirii existente. Dezvoltarea mișcării muncitorești, profundul proces de clarificare ideologică manifestat

36 M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 156—157.

37 Vezi, de pildă, „Dezbaterile parlamentare. Senatul”, ședința din 6 iulie 1920, în „Monitorul oficial”, nr. 14, 16 iulie 1920, p. 156.

38 În ședința din 26 februarie 1920, Adunarea Deputaților a adoptat proiectul de lege, depus de I. Borcea, pentru deschiderea, pe exercițiul 1919—1920, a unor credite suplimentare extraordinare de 6.959.620,58 lei, pentru nevoile învățămîntului („Monitorul oficial”, nr. 47, 28 februarie 1920, p. 750—752). Imediat după constituirea P.N.T. în 1926, la începutul anului următor se desprinde din acest partid gruparea de stînga condusă de dr. N. Lupu. I. Borcea devine șeful organizației din Iași a Partidului țărănesc — dr. N. Lupu (Arhivele statului Iași, fond Inspectoratul de poliție, dosar 9/1930, f. 61).

39 „Opinia”, 24 martie 1920.

în cadrul Partidului Socialist, crearea Partidului Comunist Român, au însemnat ridicarea pe o treaptă superioară a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră, ce viza schimbarea radicală a societății românești, pe temelii noi, socialiste.

SUR LE MOUVEMENT DEMOCRATIQUE DE LA ROUMANIE À LA FIN DE 1918

Résumé

La société roumaine connue, à la fin de la première guerre mondiale, de profonds bouleversements sociaux, économiques et politiques, ainsi que d'importants événements qui influèrent particulièrement sur son évolution ultérieure. Le parachèvement de l'état national roumain, résultat d'un long processus historique, représente un tournant dans la lutte du peuple roumain pour la libération sociale et nationale. Dans ces conditions, le mouvement démocratique et socialiste se consolida à la fin de la guerre. On assista à d'importantes actions de la classe ouvrière, dont la manifestation du 13 décembre 1918, de Bucarest. Le projet de programme du Parti socialiste intitulé *La Déclaration de principes*, élaboré en décembre 1918, était le programme le plus radical qu'on eût formulé jusqu'alors dans l'histoire du mouvement ouvrier de notre pays.

En 1917—1918 déploya son activité *Le Parti du travail*, un groupement bourgeois à orientation démocratique qui demandait de larges réformes pour les masses populaires. C'est à la fin de 1918 que prit naissance à Iași un nouveau groupement politique à orientation démocratique, intitulé d'abord *Le Parti ouvrier* et, par la suite, *Le Parti paysan et ouvrier*, dirigé par des intellectuels de prestige, connus également pour leur amour envers le peuple, Paul Boujor, C. I. Parhon, Ion Borcea, N. Costăchescu, etc.

Ces groupements politiques parurent comme suite des tendances de renouveau toujours plus fortes dans notre vie politique. Le sens démocratique de leur orientation était évident, même si l'œuvre d'assainissement social-politique qu'ils préconisaient se heurtait aux limites de l'ordre existant.